

11. Ярков В.В. Гражданский процесс: Учебник. М.: Инфотропик Медиа. 2012. Б.624

12. Мамаев А.А. Международная судебная юрисдикция по трансграничным гражданским делам. М., 2008. 13-14 б.

13. Ерпылева Н. Ю. Понятие, источники и принципы международного гражданско-процессуального права // "Законодательство и экономика" 2012. № 3. 38-б.

14. Василенко В.А. Основы теории международного права. Киев: Вища школа, 1988. Б. 226 .

15. Мельников Ю.И. О понятии и месте процессуальных норм в структуре советского права // Проблемы соц. Законности. Харьков, 1988. № 22., 83 б.

16. Рязановский В.А. Единство процесса. М., 1996. 14-15-б.

17. Грось Л.А. Научно-практическое исследование влияния норм материального права на разрешение процессуально-правовых проблем в гражданском и арбитражном процессе: Учебное пособие. Хабаровск. 1999. 4-б.

18. Нешатаева Т.Н. Международное частное право и международный гражданский процесс : учебный курс в трех частях. М.: «Городец», 2004. Б.371

19. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.08.2019 й., 03/19/554/3648-сон

20. Интернет ресурс. Мурожаат қилинган сана: 07.02.2020 й. <https://magyarokozlony.hu/dokumentumok/016703e04c2a3e6791025f6066da98b69fca22d8/megtekintes>

21. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.01.2018 й., 02/18/ФПК/0612-сон

22. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996 й., 11-12-сон, 1-модда

А.Жўраев
ТДЮУ ўқитувчиси

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА БИЗНЕС ОМБУДСМАННИНГ ҚОНУН УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШГА ОИД ФАОЛИЯТИ

Аннотация: мазкур мақолада тадбиркорлик фаолияти субъектлари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш йўлида турли воситаларни қўллаш билан уларга шарт-шароитлар яратиш асосий мақсад эканлиги аниқланди. Шунинг баробарида Президент ҳузурида тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг жаҳон тажрибаси ўрганилди ва унинг тадбиркорлик субъектларига ёрдам бериш таъсири таҳлил қилинди. Айниқса, охириги 3-4 йилдаги ислохотлар кўриб чиқилиб, давлат томонидан стратегик дастурлар ишлаб чиқилди. Тадбиркорлар учун вакил институти ташкил этилди. Вакил институтининг мақсад ва вазифалари таҳлил этилди. Фаолият йўналишлари ўрганиб чиқилди.

Калит сўзлар: тадбиркорлик субъектлари, ҳимоя, вакиллик институти, мулк.

Аннотация: основная цель данной статьи - создание условий для защиты прав субъектов хозяйствования с использованием различных средств. При этом был изучен мировой опыт защиты прав субъектов хозяйствования при Президенте и проанализировано его влияние на содействие бизнесу. В частности, рассмотрены реформы последних 3-4 лет и разработаны государством стратегические программы. Создан представительный институт предпринимателей. Проанализированы цели и задачи Представительского института. Были изучены направления деятельности.

Ключевые слова: субъекты предпринимательства, защита, институт представительства, собственность.

Abstract: the main goal of this article is to create conditions for protecting the rights of business entities using various means. At the same time, the world experience of protecting the rights of business entities under the President was studied and its impact on promoting business was analyzed. In particular, the reforms of the last 3-4 years were considered and the state developed strategic programs. A representative institution of entrepreneurs was created. The goals and objectives of the Representative Institute are analyzed. Areas of activity were studied.

Keywords: subjects of entrepreneurship, protection, institution of representation, property.

Истиқлол йилларида изчиллик билан амалга оширилаётган ислохотлар самараси ўлароқ мустақил давлатимизнинг мустаҳкам сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий, маънавий пойдевори яратилди [1, с 27].

Маълумки, 2017 йилнинг 7 феврилида юртбошимиз Ш. Мирзиёев раҳнамолигида "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги Президент Фармони қабул қилинди. Фармонда мамлакатимиз мустақиллик йилларидан буён босиб ўтган тараққиёт йўлининг чуқур таҳлили, бугунги кунда жаҳон бозори конъюнктураси кескин ўзгариб, глобаллашув шароитида рақобат тобора кучайиб бораётгани давлатимизни янада барқарор ва жадал суръатлар

билан ривожлантириш учун мутлақо янгича ёндашув ҳамда тамойилларни ишлаб чиқиш ва рўёбга чиқаришни тақозо этаётганлиги айтиб ўтилган.

Бундан ташқари, олиб борилаётган ислохотлар самарасини янада ошириш, давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама ва жадал ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиш, мамлакатимизни модернизация қилиш ҳамда ҳаётнинг барча соҳаларини либераллаштириш бўйича устувор йўналишларни амалга ошириш мақсадида 2017 – 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ишлаб чиқилди. Юқорида такидлаб ўтилганидек, бешта устувор йўналишнинг учинчиси – бу иқтисодий янада ривожлантириш ва либераллаштиришдир.

Ш.Рўзиназаровнинг таъкидлашича: “Жамиятнинг ҳуқуқий талабларини амалда қўллаш механизми орқали амалга оширилади. Бизнинг эътирофимизга кўра, ҳуқуқнинг ёрдамсиз, унинг мажбурлов кучисиз, давлат томонидан кафолатларсиз, жамият бир бутун тузилма сифатида яшай олмайди.

Ҳуқуқ фақат жамият тараққиёти билан боғлиқ бўлиб қолмай, балки уни ҳаракатга келтирувчи куч, восита, ижтимоий тараққиёт кафолатчиси сифатида ҳам хизмат қилади.

Тадбиркорлар ҳуқуқ ва манфаатлари кафолатлари қонун воситаси билан жорий этилади” [2, с. 84].

Ҳаракатлар стратегиясининг учинчи устувор йўналиши давлат олдига иқтисодий янада ривожлантириш ва либераллаштиришга йўналтирилган макроеқтисодий барқарорлиқни мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолиш, миллий иқтисодийнинг рақобатбардошлигини ошириш, қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш, иқтисодий давлат иштирокини камайтириш бўйича институционал ва таркибий ислохотларни давом эттириш, хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш ва унинг устувор мавқеини янада кучайтириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожини рағбатлантириш, ҳудудлар, туман ва шаҳарларни комплекс ва мутаносиб ҳолда ижтимоий-иқтисодий тараққий эттириш, инвестициявий муҳитни яхшилаш орқали мамлакатимиз иқтисодий тармоқлари ва ҳудудларига ҳорижий сармояларни фаол жалб этиш вазифаларини қўяди.

Мана шу вазифаларни ўз вақтида ва сифатли бажариш ҳамда тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш, уларнинг фаолиятига давлат органларининг асоссиз аралашувини олдини олиш, хусусий мулк дахлсизлигининг ҳуқуқий механизмларини янада мустаҳкамлаш, шунингдек, тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқларининг устуворлиги принципини таъминлаш мақсадида эса мамлакатимизда президент фармони билан президент ҳузурида Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил институти ташкил этилди.

Биламизки, давлат бошқаруви тизимидаги ҳар қандай давлат тузилмаси ўз олдига турган вазифа ва функцияларни самарали ва сифатли амалга ошириши учун унга маълум бир ваколатлар ҳамда ҳуқуқлар берилиши лозим, хусусан бизнес омбудсман институтига ҳам. 2017 йилнинг 5 май санасида қабул қилинган “Ўзбекистон Республикаси Президенти

ҳузуридаги тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил институти таъсис этиш тўғрисида”ги Президент фармонида вакилнинг ҳуқуқлари, ваколатлари, вазифалари ҳамда ташкилий ҳуқуқий асослари белгилаб берилган.

Маълумки, тадбиркорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун энг аввало мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. И.Б.Зокировнинг таъкидлашича: “Мулк ҳуқуқи ва бошқа ашёвий ҳуқуқларни ҳимоя қилиш деганда – бу ҳуқуқларга қарши қилинган бузилишларни бартараф этиш, мулкдорнинг мулккий манфаатларини тиклаш ва ҳимоя қилишга қаратилган, фуқаролик қонунчилигида белгиланган воситалар йиғиндиси тушунилади” [3, с. 255].

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил институти таъсис этилгандан сўнг унинг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланди:

- тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш, тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш соҳасида давлат сиёсатини шакллантириш ва амалга оширишда иштирок этиш;

- давлат органлари, шу жумладан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари томонидан тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя этилиши юзасидан назоратни амалга ошириш;

- тадбиркорлик субъектларининг фаолияти текширилаётганда уларни ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш;

- тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари нормалари ва талабларининг амалда рўёбга чиқарилаётганлигини ўрганиш;

- қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг тадбиркорлик фаолияти амалга оширилишига таъсири самарадорлигини баҳолаш;

- тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқий кафолатларини мустаҳкамлашга, уларнинг ривожланишини рағбатлантиришга қаратилган қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклифлар тайёрлаш [4].

Фармонга мувофиқ, Тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича вакил ўз ваколатларини мустақил ҳамда давлат органлари, уларнинг мансабдор шахсларига тобе бўлмаган тарзда амалга оширади ва ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Президентига ҳисобдордир. Тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича вакил ва унинг ўринбосари Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод қилинади. Бу унинг конституцияда мустаҳкамланган ҳокимиятлар бўлиниш принципи алоқадор эмаслиги, фаолиятининг мустақиллиги ва фақат Президентга бўйсунилиши билдиради.

Тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича вакил Ўзбекистон Республикаси Президентига тизимли равишда давлат органлари, шу жумладан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари томонидан тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя қилиниши ҳолати тўғрисида ахборот тақдим этади. Яъни Вакил қонунларнинг тадбиркорлик соҳасига оид қонун ва қонуности ҳужжатларнинг жойларда қай даражада ижро

этилатганлиги, қонунларнинг амалиётга нақадор мутаносиблиги, қандай қонунларни такомиллаштириш лозимлиги юзасидан ва шу каби ҳолатлар юзасидан ахборотлар тақдим қилади.

Вакил мақомига таалуқли бўлган масалаларни қиёсий-ҳуқуқий ўрганиш турли мамлакатларда амал қилаётган тадбиркорлар ҳуқуқлари бўйича вакил(омбудсман) институтининг умимий ўзига хос хусусиятларини ифодалашга имкон яратади.

1. Вакил институти катта аҳамиятга эга бўлиб, давлатда амалдаги ҳуқуқни кафолатлаш механизми тўлдиради. Унинг амалга киритилиши жамият демократиясининг қонуний натижаси ҳисобланади;

2. Вакил институти давлатнинг олий мансабларига тегишлидир;

3. Иш фаолиятининг асосий йўналиши ҳамкорликда амалга оширилади;

4. Шикоят ва аризалар тез қабул қилиниб, биринчи навбатда кўрилиб чиқилади;

5. Мақсадга эришиш учун қонун таъқиқланмаган фаол чораларни кўради;

6. Ҳуқуқий қоида ва нормалар, самарали самарали бошқариш тамойиллари ва инсон ҳуқуқларига нисбатан амалга ошириладиган назорат функцияси мавжуд;

7. Давлат бошқарув органларининг барча йўналишидаги фаолиятини кузатиб бориш юзасидан умумий ваколатга эга эканлиги;

8. Умуммажбурий характерга эга қарорларни қабул қилиш учун ваколат ва ҳокимиятга эга эмас;

9. Вакил институтининг мустақиллиги. Кўп давлатларда у парламент томонидан тайинланади ва унинг олдида ҳисобдордир;

10. Айрим ҳолларда омбудсман маъмуриятнинг муайян қарорлари ва ҳаракатларини кўриш билан чегараланиб қолмасдан, балки давлат органлари ва мансабдор шахслари фаолиятини комплекс кўриб чиқиш ҳамда улар ҳаракатларининг инсонпарварлик, одиллик принципларига ҳамда мақсадга мувофиқлиги тўғрисида хулоса беради;

11. Омбудсман институтининг ноёблиги, бир томондан, ўзининг асосий мазмун ва хусусиятига содиқ қолиши билан, иккинчи томондан, ҳар бир мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий шароитларидан келиб чиқиб, турли шаклларда фаолият юритиши билан характерланади. Шунинг учун ҳам омбудсманнинг турли-туманлигини инобатга олган ҳолда унинг функционал вазифаларини белгилаш керак ҳамда у ёки бу шаклини тан олишда қатъий талаблар қўймаслик лозим;

12. Вакил ҳаракатлари, асосан, фуқаролар ҳуқуқларини амалга ошириш ва давлат маъмурияти фаолиятида йўл қўйилган хатоларни тузатишга қаратилган. Бу мақсадларни амалга ошириш учун омбудсман ўзига хос усуллардан фойдаланади, яъни ишонтириш, танқид ва ошкоралик принципларига амал қилади. Мазкур институтларнинг мавжуд бўлиши маъмуриятга ноанъанавий таъсир кўрсатишни ривожлантириш ва такомиллаштиришга йўналтирилган;

13. Назоратнинг бу шакли тадбиркорлар учун оддий ва тушунарли экани билан ажралиб туради, аҳолининг омбудсманга бевосита мурожаат этиши ва унга бепул хизмат кўрсатиши билан характерланади [5, с. 67].

Фармонга кўра, Тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича вакил мақоми, меҳнат ҳақи, тиббий ва транспорт таъминоти шарт-шароитларига кўра Ўзбекистон Республикаси Президенти Давлат

маслаҳатчисининг ўринбосарига, Тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича вакилнинг ўринбосари эса — Ўзбекистон Республикаси Президенти девони шўъба мудирига тенглаштирилган Тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича вакилнинг фаолияти эса юридик шахс ҳисобланган Тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича вакил девони томонидан таъминланганини кўзда тутилган.

2017 йил 29 августда қабул қилинган “Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил” тўғрисидаги қонуннинг 8-моддасига мувофиқ вакилга қуйидаги ҳуқуқлар тақдим этилган:

1) тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя қилишга доир қонун ҳужжатлари давлат органлари, шу жумладан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари томонидан сўзсиз ижро этилишини ўрганиш;

2) тадбиркорлик субъектлари фаолиятида текширишлар амалга оширилиши қонунийлигининг мониторингини олиб бориш, тадбиркорлик субъектлари фаолиятига ноқонуний аралашув ҳолатларининг олдини олиш бўйича комплекс чора-тадбирлар кўриш юзасидан таклифлар киритиш;

3) тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя қилиш бўйича қонун ҳужжатларининг бузилиши мумкин эмаслиги тўғрисида давлат органлари ва бошқа ташкилотларнинг мансабдор шахсларини ёзма равишда огоҳлантириш эълон қилиш;

4) қонун ҳужжатларининг аниқланган бузилишларини, уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш тўғрисида давлат органларининг ва бошқа ташкилотларнинг раҳбарларига белгиланган муддатларда бажарилиши мажбурий бўлган тақдимномалар киритиш;

5) тадбиркорлик субъектлари манфаатларини қўзлаб судларга давлат божи тўламасдан аризалар ва даъволар билан мурожаат қилиш;

6) давлат органлари ва ташкилотларидан ўз ваколатига кирадиган масалалар юзасидан статистик, таҳлилий материаллар, хулосалар ҳамда бошқа ахборот сўраш ва олиш;

7) давлат органларининг тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш масалаларини кўриб чиқиш билан боғлиқ мажлисларида иштирок этиш;

8) зарур бўлган ҳолларда, ўз зиммасига юклатилган вазифаларни амалга ошириш учун давлат органларининг, илмий муассасаларнинг ва бошқа ташкилотларнинг раҳбарлари ҳамда мутахассисларини жалб этиш, ишчи гуруҳлар тузиш;

9) тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги жиноятлар тўғрисидаги ишлар бўйича гумон қилинаётган, айбланаётган ва ҳукм қилинган тадбиркорлик субъектлари вакиллари билан учрашиш учун қамоқда сақлаш жойларига, жазони ижро этиш муассасаларига монеликсиз кириш;

10) маъмурий жавобгарликни келтириб чиқарадиган қонун ҳужжатлари бузилиши ҳолатлари юзасидан маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисида баённомалар тузиш.

Юқоридагилардан келиб чиқиб шуни айтиш жоизки, юртимизда Тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича вакил институтининг жорий этилиши

демократик давлатнинг асосий белгиларидан бири ҳисобланади, зеро демократик давлатларнинг асосий хусусиятларидан бири бу ҳар бир фуқаро ва шахснинг ҳуқуқлари ва эркинликлари давлат томонидан ҳимоя қилиниши ва ушбу ҳуқуқларнинг амалга оширилиши учун шарт шароитлар яратиш демакдир.

Адабиётлар рўйхати:

1. Мустафоев Б. Инсон манфаатлари - олий қадрият. – Тошкент, Нуқуқ ва бurch, 2008 й. №1, –Б.27.
2. Рўзиназаров Ш.Н. Тадбиркорлик фаолиятида конституция ва қонун устуворлигини таъминлашнинг кафолатлари // ТДЮИ Ахборотномаси. 2006. - №4. – Б.84.
3. Зокиров И.Б. Фуқаролик ҳуқуқи. Дарслик. 1-қисм. - Т.: ТДЮИ, 2006. - Б.255.
4. «Халқ сўзи» газетасининг 2017 йил 6 майдаги 90 (6784)-сонида эълон қилинган.
5. Искандаров Н.Р. Ўзбекистон Республикасида омбудсман институтининг ҳуқуқий мақоми дис. ю.ф.н. : ТДЮИ – Тошкент 2012. 67-бет.

К.Э.Гафуров
Соискатель ТГЮУ

ГЛОБАЛЬНЫЙ ИННОВАЦИОННЫЙ ИНДЕКС И УЗБЕКИСТАН: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация: данная статья посвящена проблеме достижения высоких позиций в международных рейтингах, в частности в Глобальном инновационном индексе. Комплексно изучены и проанализированы проблемы, препятствующие повышению рейтинга. Изучена наилучшая практика передовых государств. На основе изученного разработаны предложения по улучшению показателей данного рейтинга для Республики Узбекистан.

Ключевые слова: глобальный инновационный индекс, инновации, международный рейтинг, институциональные основы, рейтинг университетов мира QS, интеллектуальная собственность.

Аннотация: ушбу мақола халқаро рейтингларда, хусусан Глобал инновацион индексида юқори ўринларга эришиш муаммосига бағишланган. Рейтингнинг яхшиланишига йўл қўймайдиган муаммоларни атрофлича таҳлил қилинган. Илғор мамлакатларнинг энг яхши амалиётлари ўрганилди. Тадиқот натижалари асосида Ўзбекистон Республикаси учун ушбу рейтинг кўрсаткичларини яхшилаш бўйича таклифлар ишлаб чиқилди.

Калит сўзлар: глобал инновацион индекси, инновация, халқаро рейтинг, институционал асослар, QS жаҳон университетлари рейтинги, интеллектуал мулк.

Annotation: this article is devoted to the problem of achieving high positions in international ratings, in particular in the Global innovation index. The problems hindering the rating increase were comprehensively studied and analyzed. The best practices of advanced countries have been studied. Based on the study, proposals were developed to improve the indicators of this rating for the Republic of Uzbekistan.

Keywords: global innovation index, innovation, international rating, institutional framework, QS world University rating, intellectual property.

Реформы, направленные на гарантирование защиты прав человека, повышение уровня жизни населения, обеспечение свободы экономической деятельности, совершенствование материальных и процессуальных норм в судебно-правовой сфере приводят к повышению показателей нашей страны в международных рейтингах и индексах.

В частности, за последние четыре года в «Индексе экономической свободы» Фонда наследия наша страна поднялась на 52 позиции, «Индексе эффективности логистики» – на 19 позиций, «Индексе ведения бизнеса» Всемирного банка – на 18 позиций.

В рейтинге «Классификация страновых рисков» Организации экономического сотрудничества и развития Узбекистан поднялся из 6 группы в 5 группу странового риска.

Вместе с тем, вследствие того, что некоторые руководители не уделяют достаточного внимания работе с рейтингами и большинство реформ не отражены в опросах, проводимых международными организациями, позиции Республика Узбекистан в приоритетных